

ΣΥΝΗΓΟΡΙΑ ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Του **Νέστορα Ε. Κουράκη**

Καθηγητή της Νομικής Σχολής Αθηνών

Αρκετοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν ότι για να μπορέσει η σημερινή Ευρώπη να επιβιώσει μέσα στον σύγχρονο ανταγωνιστικό κόσμο, θα πρέπει να προχωρήσει με ταχύ βηματισμό στη δημοσιονομική, την τραπεζική και, εν τέλει, στην πολιτική της ενοποίησή της. Ωστόσο η γνώμη αυτή παραλείπει να λάβει υπόψη της μια καίρια παράμετρο, που προσδιορίζει όλες τις άλλες, της πολιτιστικής, την διαμόρφωση δηλ. μιας ενιαίας κατά το δυνατόν στάσης των Ευρωπαίων σε θέματα ιδεών, αντιλήψεων και πολιτισμού. Όπως είχα γράψει χαρακτηριστικά σε δοκίμιό μου το έτος 2009 «μπορεί οι οικονομίες της Ευρώπης στην Ευρωπαϊκή ένωση να πέτυχαν μεταξύ τους κάποια οικονομική σύγκλιση στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, όμως οι λαοί αυτών των κρατών, όπως φαίνεται και από τα αποτελέσματα πολλών δημοψηφισμάτων, θεωρούν ότι η Ευρώπη θα πρέπει να αποκτήσει ένα πιο ανθρώπινο πρόσωπο, μια μεγαλύτερη πνευματικότητα και μιαν εντονότερη ηθική διάσταση...» (Ν. Ε. Κουράκη, *Κλασικό Ιδεώδη για μια σύγχρονη παιδεία*, Αθήνα: Ροές, 2009, σελ. 35).

Πώς όμως μπορεί να επιτευχθεί η πολιτιστική αυτή σύγκλιση; Ποιοι είναι δηλαδή οι πυλώνες επάνω στους οποίους μπορεί να αναπτυχθεί και να στηριχθεί ένας νέος και ενιαίος Ευρωπαϊκός Πολιτισμός, ικανός να δώσει ένα κοινό όραμα στους ευρωπαϊκούς λαούς και να τους εμπνεύσει στην καθημερινή τους ζωή;

Ανατρέχω, για μια πρώτη ουσιαστική απάντηση αυτού του ερωτήματος, στη συζήτηση που είχε γίνει την 28.4.1955 στο Γαλλικό Ινστιτούτο με θέμα «Το μέλλον του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού» και με κεντρικό προσκεκλημένο τον κορυφαίο Γάλλο στοχαστή Αλμπέρ Καμύ (βλ. *Albert Camus κ.ά., Το μέλλον του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2004). Δύο συνάγεται ότι είναι στη σκέψη του κόσμου οι βασικοί πυλώνες αυτού του μελλοντικού ευρωπαϊκού πολιτισμού: Οι ιδέες του Μέτρου και της Αλληλεγγύης (οι υπογραμμίσεις από τον υπογράφο). «Γνωρίζουμε ότι πιθανόν» υποστηρίζει ο Καμύ (...), «είναι δύσκολο να βρούμε μια εποχή στην οποία να είναι τόσο μεγάλος ο αριθμός των ταπεινωμένων ανθρώπων» (σελ. 24).

«... Αναρωτιέμαι αν η απόλυτη πίστη, η τυφλή κατά κάποιο τρόπο, στη δύναμη της λογικής (...), αν αυτή η απόλυτη πίστη στον ορθολογισμό δεν ευθύνεται, κατά κάποιον τρόπο, για την *άμβλυση της ανθρώπινης ευαισθησίας...*» (σελ. 25.) «Το μέτρο, στον ελληνισμό, αν οι γνώσεις μου επ' αυτού είναι επαρκείς, υπήρξε πάντα η *αναγνώριση της αντίφασης*, και η απόφαση να διατηρηθεί, ό,τι κι αν συμβεί. Μια

τέτοια διατύπωση δεν είναι μόνον ορθολογική διατύπωση, ουμανιστική κι ευχάριστη. Στην πραγματικότητα προϋποθέτει ηρωισμό. Έχει οπωσδήποτε πιθανότητες να μας παράσχει όχι τη λύση, δεν είναι αυτό που περιμένουμε, αλλά μια μέθοδο για να προσεγγίσουμε τη μελέτη των προβλημάτων που μας τίθενται και να βαδίσουμε προς ένα υποφερτό μέλλον (σελ. 34). «Το μεγάλο μάθημα, και το λέω γιατί αντιτίθεται κατηγορηματικά στην ιδεολογία των λαϊκών δημοκρατιών, το μεγάλο μάθημα που μας έρχεται από την Ανατολή, είναι ακριβώς το νόημα της συμμετοχής σε μια κοινή προσπάθεια, και ουδείς λόγος υπάρχει να απορρίψουμε αυτό το παράδειγμα» (σελ. 35). «Αυτή την αλληλεγγύη μπορούμε να την ξαναβρούμε κάθε στιγμή (...). Αν συλλογιζόμασταν αρκετά αυτή την εμπειρία [του τελευταίου Παγκόσμιου Πολέμου], είμαι πεπεισμένος ότι θα καταλαβαίναμε καλύτερα την έννοια του μέτρου που νοείται σαν συμφιλίωση των αντιφάσεων και ιδιαίτερο, στον κοινωνικό και πολιτικό τομέα, σαν συμφιλίωση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων του ατόμου» (σελ. 35-36).

Οι ανωτέρω επισημάνεις του Καμύ αποκτούν, πιστεύω, στις ταραγμένες μέρες μας μια διαχρονική αξία. Και φωτίζουν το μεγάλο πρόβλημα της σύγχρονης εποχής, όπως άλλωστε το είχε διατυπώσει και οδικός μας Άγγελος Τερζάκης: «Σήμερα», έγραφε ήδη το 1973, «έχουμε να κάνουμε μ' έναν κόσμο δίχως κάποιον εσωτερικό του συνεκτικό δεσμό. Ας μη μιλήσουμε γι' απιστία, γι' αποκοπή από τη θρησκευτική παράδοση, που πρότεινε ίσαμε προχθές ακόμα κάποιος κανόνες ζωής, προσδιόριζε το ήθος μιας ομοψυχίας. Ας μιλήσουμε κάλλιο για είσοδο σε μια περίοδο της ιστορίας, όπου ο άνθρωπος νιώθει τον εαυτό του ξεμοναχιασμένο μέσα σ' έναν κόσμο πρόσκαιρο, αλλά κι ελκυστικό με την έννοια ότι σε καλεί να τον κερδίσεις γρήγορα και όπως-όπως. Όταν λέμε πως έλειψε ο εσωτερικός συνεκτικός δεσμός, από το σύνολο εννοούμε πως η υπαγωγή του κάθε ανθρώπου σ' ένα συγκρότημα – κοινότητα, κοινωνία, έθνος, ανθρωπότητα – είναι σήμερα μηχανική, όχι ηθική. Εκείνο όμως που συνδέει φυσιολογικά τους ανθρώπους μεταξύ τους δεν είναι η γειτνίαση ή η συμβίωση είναι το αίσθημα πως υπηρετούν μίαν ενιαία υπόθεση, πως κάποια πέρα από της ατομικές θελήσεις αλληλεγγύη τους συνεχεί. Πως έχουν συναποδεχθεί ως είδος, έναν υπερατομικό σκοπό, η πως κάτι υπερβολικό, ιερό, απαραβίαστο, τους συναδελφώνει, κάτω από μίαν εκουσία υπόληψη» (εφημ. «Το Βήμα» της 4.2.1973, σελ. 4). Για την οικοδόμηση μιας ενιαίας Ευρώπης χρειάζεται λοιπόν, κατά τη γνώμη μου, μια ευρύτερη πολιτιστική σύγκλιση, μια συμφιλίωση αντιφάσεων και αντιθέσεων, κυρίως στον τομέα των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων, μια ενδυνάμωση της ιδέας της αλληλεγγύης ως εσωτερικού συνεκτικού δεσμού προς την κατεύθυνση υπερατομικών σκοπών, όπως ο Κανονισμός (ενδιαφέρον είναι στο πλαίσιο αυτό το πρόσφατο έργο του Μελέτη Μελετόπουλου, Αθήνα: Εναλλακτικές Επιδόσεις, 2013), και, ακόμη, η ανάδειξη της «αδελφότητας» (fraternité) ως ισότιμης με την ελευθερία και την ισότητα, για να θυμηθούμε με την ευκαιρία αυτή και το τρίτο αλλά ξεχασμένο μεγάλο πρόσταγμα

της Γαλλικής Επανάστασης. Μακάρι να βρεθεί σύντομα ο διανοητής που θα μπορέσει να διαμορφώσει αυτές τις ιδέες σε φιλοσοφικό σύστημα ή έστω σε πολιτικό μανιφέστο και να δώσει έτσι στους λαούς της Ευρώπης το πνευματικό υπόβαθρο για να έλθουν πιο κοντά μεταξύ τους, στο πλαίσιο μιας ευημερούσας ενιαίας Ευρώπης.